

ONDOKUZUNCU YÜZYILDA KLASİK SERVET ANALİZİNDEN MODERN İKTİSAT POLİTİKASINA GEÇİŞ

Veli URHAN

Prof.Dr.

Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

E-posta: vurhan@gazi.edu.tr

Özet

Ondokuzuncu yüzyılda yaşama, çalışma ve konuşma alanlarında önemli epistemik kırılmaların yaşandığını öne süren Michel Foucault xvii. ve xviii. yüzyılları klasik, xix. yüzyıl sonrasını da modern dönem olarak adlandırır.

Klâsik-öncesi dönemde, “Fiyat adaleti nedir? Tefecilik ahlâksal açıdan savunulabilir mi?” gibi sorulara cevap aranırken, xvii. yüzyıldan itibaren bu tür sorular artık geride bırakılmış, Klâsik İktisat Okulu’nun Merkantilizm ve Fizyograsî adıyla bilinen farklı iki ekonomik anlayışının “artı değer”in önemine oldukça farklı açılardan baktıklarına dikkat çekilmiştir.

M. Foucault’ya göre, Rönesans’tan itibaren paraya çevrilmiş madenin ölçme ve yerine geçme şeklindeki iki işlevi, onun iç karakterinin ikiye bölünmesine dayandırıldığı halde, xvii. yüzyılda çözümleme tersine çevrilir.

Anahtar kelimeler: Foucault, Epistemik kırılma, Servet Analizi, İktisat Politikası,

Alan tanımı: Ekonominin Diğer Disiplinler ve Sosyal Değerlerle İlişkisi

PASING FROM CLASSICAL ANALYSIS OF THE WEALTH TO MODERN POLITICAL ECONOMY IN XIX. CENTURY

Abstract

Michel Foucault, who claimed that important epistemic breaks were experienced in the field of living, working and speaking, suggested name xvii-xviii. centuries as classical period and the later of six century as modern period.

While, in pre-classical period, searching for answers to the questions like "What is Price Justice?, Is usury morally right?, such questions have been left behind since xvii. century, and it has been taken attention that two different economic understandings known as mercantilism and physiography considered the importance of surplus value in many different ways.

Whereas two functions of the mine which is substitute for money from the Renaissance, measurement and substitution, were based on the division of its inner character, according to Foucault, analysis was inverted in xvii. Century.

Key words: *Foucault, Epistemic break, Analysis of the wealth, Political Economy,*

JEL Code: A12

Michel Foucault *Kelimeler ve Şeyler* adlı kitabının birinci bölümünün altıncı ayrımındaki Servet Analizi ile ilgili çözümlmelerine, klâsik çağda *hayat* olmadığı için hayat biliminin (*biyoloji*), *dil* olmadığı için dil biliminin (*filoloji*), *emek* olmadığı için emek biliminin (*iktisat politikası*) var olmadığını öne sürerek başlar.

Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren kurulacak olan bu bilimlerin yerinde, Foucault, klâsik çağ dediği onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda, genel felsefenin içinde yer alan bir *Doğa Tarihi*'nin, *Genel Dilbilgisi*'nin ve *Servet Analizi*'nin varlığından söz eder.

Klâsik çağda, *hayat*, *emek* ve *dilin* bilginin düzeni içinde yer almadıkları düşüncesinden hareketle, var olmadıklarını öne süren Foucault, bizim için açık ve seçikliğini yitirmiş olmakla birlikte, bize olukça yakın duran bir anlayışın varlığından söz eder.

Bu anlayış, bir ekonomik kavramlar oyununun içinde yer almadığından, konusuyla ilgili konuşmayı gerektirecek bir anlayış olmaktan daha çok, *değer*, *fiyat*, *ticaret*, *dolaşım*, *gelir*, *kazanç* gibi kavramları içeren ve *servet* denilen genel bir alandır (Foucault,1966:177).

Foucault *üretim*in ya da *emekin* çevresinde örgütlenmiş bulunan farklı tipten bir ekonominin sorularını bu alana yöneltmenin ve onun çeşitli kavramlarını -bu kavramların pozitifliklerini kendisinden aldıkları sistemi dikkate almadan- çözümlemenin yararsız olacağı inancını taşır.

Ekonomiğe ilişkin düşünce tarihini inceleyen eserlere bakıldığında, Avrupa toplumlarının ekonomik durumlarının bilimsel yaklaşımlarla ele alınmasının, genelde, Klâsik İktisat Okulu'yla birlikte; hem ahlâk felsefesi hem de toplum biliminde, onsekizinci yüzyılın önemli bir düşünürü olan Adam Smith'le başladığı öne sürülür (Kazgan,1974:67;Barber,1991:17).

Klâsik çağın ekonomik durumuna ilişkin olarak Smith tarafından gerçekleştirilen çözümlmelerin merkezinde *servet* kavramının yer aldığını, onun *Milletlerin*

Zenginliğin Tabiatı ve Nedenleri Üzerine Bir Araştırma adıyla 1776 yılında yayınlanmış olan eserinden çıkarmak zor değildir (Barber, 1991:27).

Smith'in dışında, onun çağdaşı olan ve aynı şekilde Klâsik İktisat Okulu'nun içinde kendilerine yer verilen Malthus ile Ricardo'nun çözümlenmeleri de bu dönemin *servetinin* doğasına ve nedenlerine ilişkin olmakla birlikte, ekonomik alanda klâsik dönemden modern döneme geçişin eşiğinde yer alırlar.

Batıda onsekizinci yüzyıldan çok önce ekonomik gelişmeler üzerinde düşünülme, birbirinden farklı görüşlerin ortaya çıkmaya ve eserlerin kaleme alınmaya başlandığı gözlemlenebilir (Barber,1991:17).

Klâsik dönem öncesi literatür ekonomik olguları çözümlenmekten ziyade iktisadî işleyişi tespiti ve bu işleyişle ilgili ahlâksal değer taşıyan, örneğin “âdil fiyat nedir? “tefecilik ahlâksal açıdan savunulabilir mi?” türünden soruları cevaplamaya çalışır (Barber,1991:17).

Oysa onyedinci yüzyıldan itibaren bu tür sorular geride bırakılmış ve onsekizinci yüzyılın Klâsik İktisat Okulu'nun doğuşunu hazırlayan İngiltere'de *Merkantilizm* ve Fransa'da *Fizyogrası*, onyedinci yüzyılda birbirlerinin karşısında yer almışlar ve oldukça farklı açılardan ekonomik *artı değer*in (Barber,1991:138-141;Ulutan,1978:350-357) önemine dikkat çekmişlerdir (Barber,1991:18).

Merkantilistler *artı değer*in ticaret yoluyla ortaya çıkacağını öne sürerken, Fizyokratlar tarımsal üretim yoluyla bunun mümkün olacağını öne sürmüşlerdir (Barber,1991:20).

Klâsik çağda, hem Colbert'in merkantilizmini hem de Cantillon'un yeni merkantilizmini, Law'ın ve Paris-Duverney'in stratejisini, Fizyokratların ve Faydacıların fikirlerini oluşturan sistemle birlikte servet analizi belirginlik kazanır (Foucault, 1969:91).

Servet analizi ekonomik ya da politik isteklerini Fizyokratların sesiyle dile getiren toprak burjuvazisi ile seslerini Faydacılar aracılığıyla duyuran liberal değerlerin savunucusu ticaret burjuvazisi arasındaki menfaat çatışmasından başka bir şey değildir (Foucault, 1969:92).

Xv. Luis döneminin ünlü bir Fizyokratı olan François Quesnay *Ekonomik Tablo* adlı eserinde ekonominin kaderinin tarımsal üretim tarafından nasıl belirlendiğini ve onun *artı değer*inin ticarî işlemlerin ağı içerisinde sistemin tamamına nasıl yayıldığını gösterir (Barber, 1991:20).

Klâsik dönemin ekonomi anlayışına katkıda bulunan düşünürlerin hemen tümünün, ekonomik düzeni Newton mekaniğinin belirlediği fiziksel evrene benzer

gördükleri için, ekonomik olayların insan tarafından incelenebilmesine karşın, onun denetiminin dışında kalan yasalarca yönetildiğine inandıkları dikkati çeker (Barber,1991:21).

Bu da, Foucault'nun ekonominin dışındaki başka pozitiflik alanlarına da egemen olduğunu söylediği aynı yasaları ifade etmek için *episteme* terimini kullanmasındaki ısrarlı tutumunu destekler.

Para, fiyat, değer, dolaşım, pazar kavramlarının, klâsik dönemde, belirsizlik içinde olmakla birlikte sıkı ve genel bir bilgikuramsal düzenlemenin içinde kendilerini bekleyen bir gelecekte hareketle düşünülmediklerini söyleyen Foucault, bu düzenlemenin servet analizini klâsik dönemin toplu gereksinim anlayışı içinde devam ettirdiğini öne sürer (Foucault, 1966:178-179).

Foucault'ya göre, *filoloji* için Genel Dilbilgisi, *biyoloji* için Doğa Tarihi ne ise Servet Analizi de *iktisat politikası* için odur (Foucault,1966:179).

Fiil, ad, kökler ve köklerin türevleri hakkındaki teori, bunları mümkün ve gerekli kılan arkeolojik şebekeye Genel Dilbilgisi aracılığıyla başvurmadan, klâsik dönemin *betimleme, belirginleştirme* ve *taxinomie*si Doğa Tarihi'nin sınırları tespit edilmeden nasıl anlaşılabilir ise, aynı şekilde, *servetin* alanı açıklığa kavuşturulmadan, *para, fiyat, değer, ticaret*le ilgili çözümlenmeleri birbirine bağlayan zorunlu bağı bulmak da mümkün olmaz (Foucault,1966:179).

Avrupa'da onbeşinci yüzyıldan itibaren, o zamana kadar insanları dünya nimetlerinden ve zenginliklerinden mahrum bırakan düşünsel ve dinsel engeller kalkınca, insanların ticaretle uğraşması, altın ve gümüş gibi değerli madenleri elde ederek zengin ve varlıklı olması genel bir toplumsal amaç haline gelmiş, altın ve gümüş, bir başka deyişle para, malı temsilen mübadelenin içine girmiştir (Ulutan,1978:168-169).

Klâsik çağda *zengin* olmanın genelde altına sahip olmak anlamına geldiğini Amerika'yı keşfetmiş olan Christopher Columbus'un 1503 yılında Jamaica'dan yazdığı bir mektupta yer alan, "altın bir harikadır. Ona sahip olan arzuladığı bütün şeylere erer. Altın sayesinde ruhları Cennet'e bile sokmak mümkündür" (Ulutan,1978:169) şeklindeki ifadelerinden çıkarmak olanaklıdır.

Böyle bir dönemde, paraya duyulan bu güvenin, parasal bir işareti servetin karşısında temsil konumuna yerleştiren bir düşünme biçiminin sonucunda ortaya çıktığı fikrini taşıyan Foucault, Doğa Tarihi'nde *karakter-temsil* teorisini ayakta tutan arkeolojik şebekenin Servet Analizi'nde *para-temsil* teorisini de desteklediğini öne sürer (Foucault,1966:202).

Klâsik çağın servet alanıyla ilgili çözümlenmelerini ortaya koyarken, Foucault bunu *para*, *fiyat*, *merkantilizm*, *fizyokratlar*, *değer*, *yarar* gibi bu alanın temel kavramlarının anlamları hakkındaki tartışmaları öne çıkararak gerçekleştirir.

Ona göre, söz konusu dönemde, fiyat sorunu gıda maddelerinin pahalılaşmasının mutlak ya da göreceli karakteriyle ve birbirini izleyen devalüasyonların veya Amerika'nın değerli madenlerinin Avrupa'ya getirilmesinin fiyatlar üzerinde yapabildikleri etkiyle ilişkili iken; paranın özü sorunu paranın ölçüsünün, kullanılan farklı metaller arasındaki ilişkinin, paraların ağırlığı ile nominal değerleri arasındaki uyumsuzluğun doğasıyla ilgilidir (Foucault,1966:180).

Temsil ettiği şeye işaret etme gücünü içinde bulunduran *temsilin* tablonun genel alanına egemen olduğu bu dönemde, kelimelerin söyledikleri şeyle aynı gerçekliğe sahip oldukları ya da canlı varlıkların işaretlerinin görülebilir ve pozitif işaretler olarak bedenlerine kaydedilmiş olduğu gibi, *serveti* gösteren ve onu ölçen belirtilerin de kendilerinde gerçek işareti taşıması gerekiyordu (Foucault,1966:180).

Burada, Foucault'nun klâsik dönemin serveti hakkında giriştiği ince eleyip sık dokuyan çözümlenmelerinin tümünü söz konusu etmemeye özen göstererek, öncelikle klâsik çağın Servet Analizi'nden modern çağın *iktisat politikasına* nasıl geçildiğine ilişkin düşüncelerine dikkat çekmekle yetinilecektir.

Klâsik çağda nasıl "*kelime*" "*şey*"lerin içine Tanrı tarafından atılmış imza olduğu için, *şeyleri* temsil etme gücüne sahip idiyse; aynı şekilde, kendiliğinden bir servet işareti olan *güzel madenin* toprağa gömülü parlaklığı da, onun dünyanın bütün zenginliklerinin hem gizli varlığı hem de gözle görülebilir imzası idi (Foucault, 1966:186).

Bundan dolayı, *para* serveti temsil ediyordu. Paranın, klâsik çağda, bir fiyatının olması, bütün fiyatları ölçmesi, bir fiyatı olan her şey ile mübadele edilebilmesi bu yüzden idi (Foucault,1966:186).

Rönesans para haline getirilmiş madenin *ölçme ve yerine geçme* (Foucault,1966:186) şeklindeki iki işlevini onun iç karakterinin ikiye bölünmesine dayandırdığı halde, onyedinci yüzyılda çözümlenme tersine çevrilir; yani paranın mübadele işlevinin "*fiyatı ölçme yeteneği*" ve "*fiyatı kabul etme gücü*" olarak başka iki karaktere temel teşkil ettiği savunulur (Foucault,1966:186).

Foucault için, bu tersine dönüş Scipion de Grammont'dan Nicolas Barbon'a kadar bütün onyedinci yüzyıl boyunca uzanan ve biraz yaklaşık bir ifadeyle

merkantilizm adı altında yer alan düşünce ve uygulamaların bir toplamının eseridir (Foucault,1966:186).

Merkantilizm, parayı temsilin ve servet analizinin aleti, para tarafından temsil edilen içeriği de *servet* haline getiren bir klâsik çağ söyleminin adıdır (Foucault,1966:186;Ulutan,1978:168-193;Kazgan,1974:35-42).

Batı Avrupa ülkelerinde, feodalizmin yıkılışı ve güçlü ulusal devletlerin kuruluşunun gözlemlenebildiği Ortaçağ'ın sonu ile sanayi devrimi arasındaki dönemde, yeni ticarî kapitalist sınıfın ideolojisini yansıtan bir sistem olarak, merkantilizm yaklaşık üç asır boyunca millî devletlerin iktisat politikalarının ilkelerini belirler (Kazgan,1974:35).

Söz konusu bu toplumsal olguya ilişkin çözümler Servet Analizi'nin ötesine geçerek bir *iktisat politikası* olarak ortaya çıkamamış, bunun için klâsik dönemin sonunu beklemek gerekmiştir.

Merkantilist uygulama boyunca, servetin alanı temsillerin alanıyla aynı biçim üzerinde oluşmuş (Foucault,1966:191) ve merkantilizm klâsik çağda Doğa Tarihi ile Genel Dilbilgisi'nin önünde açılan alanların yanında bir *Servet* alanının açılmasını sağlamıştır (Foucault,1966:192).

Tıpkı kelimeler gibi işaret etme rolüne sahip olan para, servetin gösterilmesini, fiyatların tespit edilmesini, nominal değerlerin değiştirilmesini, milletlerin yoksullaşması ve zenginleşmesini sağlamak suretiyle, *karakterin* doğanın varlıklarına göre işlev gördüğü gibi, servete göre işlev görür (Foucault,1966:215).

Bu da, *karakter* teorisi Doğa Tarihi'nde hangi konumda bulunuyorsa, *para* ve *fiyatlar* teorisi de Servet Analizi'nde aynı konumda bulunuyor demektir (Foucault,1966:215).

Bununla birlikte, Doğa Tarihi'nin, Genel Dilbilgisi'nin ve Servet Analizi'nin her üçü, onyedinci yüzyıl boyunca benzer biçimlerin üzerine kuruldukları halde, Servet Analizi'nin oluşum sistemi ticarî malların dolanımı, paranın kullanılması, ticaretin ve fabrikaların korunması, paraya çevrilmiş metalin niceliğindeki istikrarsızlıklar gibi, ötekilerden farklı olarak, söylemsel olmayan koşullara ve uygulamalara bağlıydı (Foucault,1969:229).

Klâsik çağ için, Foucault, Doğa Tarihi'yle ilgili sistemlerin ve para teorilerinin dilin kendisiyle aynı olabilirlik koşullarına sahip olduğu söylendiği takdirde, bunun iki anlama geleceğini öne sürer (Foucault,1966:216):

1) Klasik çağda, hem doğanın hem de *servetin* düzeni *temsilin* düzeniyle aynı oluş biçimine sahip olur.

2) *Şeylerin* düzenini göstermek söz konusu olduğunda, *kelimeler* yeterince ayrıcalıklı bir işaretler sistemi oluştururlar.

Serveti temsil etmek için *paraya* ihtiyaç duyulduğunu (Foucault,1966:189), paranın ancak temsil etme işlevini yerine getirdiği ölçüde gerçek servetin olabileceğini kaydeden Foucault, *servet* ile *para* arasındaki ilişkinin dolanım ve mübadelenin içinde ancak belirlenebileceğini öne sürer (Foucault,1966:190-191).

Dil kelimeleri, *doğa* varlıkları, *ihtiyaç* da ihtiyacı temsil eder diyen Foucault için, klâsik düşüncenin -yani Genel Dilbilgisi, Doğa Tarihi ve Servet Analizi'ni mümkün kılmış olan bu *epistemenin*- sona ermesi, temsilin geri çekilmesiyle ya da temsil karşısında *konuşmanın*, *yaşamının* ve *çalışmanın* bağımsızlık kazanmasıyla aynı zamana rastlar (Foucault,1966:222).

Bopp'un öncülük ettiği ilk filologlar söylem ile dilbilgisinin olabirliğini dillerin tarihsel derinliğinin içinde; Cuvier ile çağdaşları *yaşamın* hem kendi kendisini hem de varlığının derinliklerinde canlının olabirlik koşullarını belirginleştirmesini isterler; aynı şekilde, Ricardo da *çalışmanın* mübadele, kâr ve üretimin olabirlik koşullarını belirginleştirmesini ister (Foucault,1966:323).

Böylelikle, *şeylerin* uyuyan düzenini, *kelimelerin* akışı içinde ifade eden *temsile* dayalı bir söylemin egemenliğini kendisiyle birlikte ortadan kaldıracak olan klâsik düşünce sona erer (Foucault,1966:222).

Klâsik çağdan modern çağa geçişi sağlayan kırılmaların özellikle ekonomik alanda daha fazla olduğunu öne süren Foucault, onyedinci yüzyıldaki bir pozitiflik eşliğinin merkantilizmin uygulanmasıyla aynı zamana rastlamış olmakla birlikte; onun bilgikuramsal bir biçim kazanmasının ancak onsekizinci yüzyılın sonunda gerçekleştiğine, ekonomi alanında hem yeni bir pozitiflik tipine hem de yeni bir bilgikuramsal biçime ancak ondokuzuncu yüzyılda Ricardo ile kavuşulduğuna işaret eder (Foucault,1969:245;Leledakis,2000:42).

Klâsik dönemde, Adam Smith'in temel düşünceleri arasında yer alan "her mal belli bir emeği, her emek de belli bir mal miktarını temsil eder" düşüncesi, Ricardo'nun çözümlerinin başlangıç noktası ve sebebi olarak değerlendirilirken (Kazgan,1974:75); bunun ekonomik işleyişin içinde emeğe önemli bir yer veren ilk çözümlenme olmamakla birlikte, kavramın birliğini bozduğuna, yani işçinin alınıp-satılan gücünü, yorgunluğunu ve zamanını şeylerin değerinin kaynağında yer alan *çalışmadan* ayırdığına da işaret edilir (Foucault,1966:265-2669).

Oysa, *değerin* ölçüsünün *emek* olduğunu öne sürmek suretiyle (Barber,1991:32), Smith'in bu iki kavram arasındaki ayrımın dikkatten kaçmasına neden olduğu da öne sürülebilir.

Klâsik *değer* problemine ilişkin çözümler Smith'den Ricardo'ya kadar fark edilmesi güç ama köklü olan bir değişim süreci geçirmiştir (Barber,1991:93).

Hem Smith hem de Ricardo'nun, emeğin mübadele akışının içinden geçen malların eşdeğerliliklerini ölçtüğüne inandıklarını söyleyen Foucault, bu ikisi arasında yer alan bir farka da dikkat çekmeden edemez.

Smith için, *emek*, geçimlik ihtiyaçların elde edildiği iş günleri olarak çözümlendiğinden dolayı, bütün öteki malları ortak bir birlik haline getirmeye hizmet ederken, Ricardo için, üretim faaliyeti olarak *emek* her değerın kaynağı olduğundan, bir şeyin *değerini* tespit etme olanağını verir (Foucault,1966:266).

Klâsik çağda olduğu gibi, Ricardo'yla birlikte artık, *değer* bu eşdeğerliliklerin toplam sisteminden ve malların birbirlerini temsil edebilme yetisinden hareketle tanımlanamaz, çünkü *değer* bir işaret olmaktan çıkmış bir ürün haline gelmiştir (Foucault,1966:266).

Klâsik düşüncede, ticaret ve mübadele Servet Analizi'ne temel teşkil ettiği halde, Ricardo'dan bu yana mübadele emeğe dayandırıldığı için, üretim teorisi dolanım teorisinden önce gelir (Foucault,1966:267).

Bundan da üç sonuç ortaya çıkar:

a) *Yepyeni bir sebepler zincirinin kuruluşu*: onsekizinci yüzyılda, bütün ekonomik hareketler değerlerin birbirlerini temsil edebildikleri genel tablonun içinde tanımlandıkları halde, Ricardo'dan itibaren, içinde temsilin bulunmadığı bir bölgeye yerleştirilmiş olan emek kendine özgü bir nedenselliğe göre örgütlenir (Foucault,1966:267).

Emek, çevrimsel bir nedenselliğin yerine, artık, bir şeyin üretimi için gerekli olan çalışmaya bağlı birbirini izleyen üretimlerin bir nedenselliğini gerektirir (Marietti,1985:94).

Tüm üretim alanlarını birbirine bağlayan ortak bir sektörü araştırırken, onların ortak paydası olarak emeği tespit etmiş, değer problemine seleflerinden farklı bir biçimde yaklaşmış, buna bağlı olarak da farklı bir sonuca varmış olan (Barber,1991:89) Ricardo ile birlikte, düşüncenin olabilirlik koşulları düzeyinde, değerın oluşumu ile temsil edilebilirliği birbirinden ayrılarak ekonominin tarihe eklenmesine imkân verilmiştir (Foucault,1966:268).

Bu eklemlemeyle birlikte, klâsikler tarafından benimsenmiş olan toplumun *mekanik* görünüşüne karşı, ondokuzuncu yüzyılın başında kurulmuş olan Alman Tarih Okulu'ndan gelen etkiyle, *organik* görüşün öne sürüldüğü; yöntem olarak da klâsik çağın tümdengelimci anlayışının yerini, bilginin öteki alanlarında olduğu gibi, bu alanda da tümevarımcı bir anlayışa bıraktığı görülür (Kazgan,1974:208-212).

Servet bir tablonun içinde dağılmak ve bu yolla bir eşdeğerlik sistemini oluşturmak yerine, zamansal bir dizi halinde örgütlendiği ve biriktiği için, artık her değer kendisinin çözümlenmesini mümkün kılan araçlara göre değil, değeri doğuran üretim koşullarına göre belirlenir (Foucault,1966:268).

b) *İkinci sonuç yoksulluk kavramına ilişkindir*: yoksulluğu -aç olanlar için buğdayın, sosyete mensup olanlar için de elmasın yokluğu- ihtiyaca nispetle tanımlayan klâsik çağın iktisatçılarına göre hem yoksulluk hem de zenginlik vardır, çünkü insanlar sahip olmadıkları nesnelere zihinlerinde canlandırabildikleri gibi, toprak, hemen tüketilmeyen, bu yüzden de, mübadelenin ve dolanımın içindeki öteki nesnelere temsil edebilen, nesnelere belirli bir bolluğunu üretir (Foucault,1966:268).

Klâsik düşünceye ait olan bu çözümlenmeyi tersine çeviren Ricardo'ya göre, toprağın görünüşteki cömertliği onun artan cimriliğinden ileri gelir ve asıl olan da ihtiyaç ve ihtiyacın insanların zihnindeki temsili değil, sadece temel eksikliklerdir (Foucault,1966:268;Barber,1991:36).

Emek ya da ekonomik faaliyet de, dünya tarihinde, insanların toprağın kendiliğinden verdiği ürünlerle beslenemeyecek kadar çoğaldıkları gün ortaya çıkar ve insanlık bundan böyle, tarihinin her anında, artık ölüm tehdidi altında çalışmak zorunda kalır (Foucault,1966:268-269).

Ekonomi, kendisini mümkün ve gerekli kılan temel etkenin yoksulluk olması nedeniyle, ilkesini temsiline işleyiş biçiminin içinde değil, hayatın ölümle yüz yüze geldiği şu tehlikeli bölgenin kıyısında bulur (Foucault,1966:269).

Malthus'un Ricardo'yla aynı dönemde, kıtlığı ve buna bağlı olan ölüm tehdidini ortadan kaldırmanın tek yolunun *çalışmaktan* geçtiğine işaret ettiğini söyleyen Foucault, ekonominin pozitifliğinin bu antropolojik oyuğa yerleştiğini ve *homo economicus*un kendi ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçları gidermeye yetili olan nesnelere kendisinde temsil eden değil de, ölümün tehdidinden kurtulma çabası içinde hayatını geçiren ve tüketen kişi olduğuna dikkat çeker (Foucault,1966:269).

c) *Nihayet, ekonominin evrimine ilişkin olan üçüncü sonuç*: Ricardo, doğanın özünde yatan cimriliği onun sürekli artan verimliliği olarak yorumlamamak gerektiğine işaret eder (Foucault,1966:270).

Smith tarımda üretim fonksiyonunun artan getiri yasalarına tâbi olduğunu öne sürerken, Ricardo tam tersine, toprak arzının sabit ve toprağın verimliliğinin homojen değil değişken olması nedeniyle, azalan getiri yasalarına tâbi olduğu fikrini öne sürer (Kazgan,1974:81-87).

Bütün bu anlatılanların sonunda, Foucault'nun, bu gelişmelerin ışığı altında, pek çok alanda, önemli epistemik kırılmaların yaşandığı ondokuzuncu yüzyıldan itibaren artık her pozitiflik biçiminin kendine uygun bir felsefesinin bulunduğu kabul edilmesi gerektiği kanısında olduğu görülür: *Biyoloji* için “hayat felsefesi”, *Filoloji* için “kültür felsefesi”, *Ekonomi* için de “emek felsefesi”.

KAYNAKLAR

Barber, William J., *İktisadi Düşünce Tarihi* (çev.İhsan Durdu), Çıdam Yayınları, İstanbul 1991.

Foucault, Michel, *Les mots et les choses*, Editions Gallimard, 1966.

Foucault, Michel, *L'archéologie du savoir*, Editions Gallimard, 1969.

Kazgan, Gülten, *İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2.bsk., 1974.

Leledakis, Kanakis, *Toplum ve Bilinçdışı* (çev.Abdullah Yılmaz), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2000.

Marietti, Angèle Kremer, *Michel Foucault Archéologie et Généalogie*, Laibrairie Générale Française, 1985.

Ulutan, Burhan, *İktisadî Doktrinler Tarihi*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1978.